

LA IMMIGRACIÓ DE TEMPORERS OCCITANS AL MARESME DURANT ELS SEGLES XVI I XVII. UN EXEMPLE DE RELACIONS TRANSPIRINENQUES

Alexandra Capdevila
Muntadas

Resum

Tot i que una de les especificitats de la immigració occitana a Catalunya va raure en el seu caràcter permanent, cal remarcar l'existència d'un nombrós col·lectiu que va viure a cavall entre Catalunya i França. La present comunicació analitza les característiques de la immigració temporera occitana del segle XVII a partir de les dades proporcionades per la matrícula de francesos de 1637, els llibres de defuncions i els testaments corresponents al Maresme.

Una de les singularitats d'aquesta comarca fou que al segle XVII es va erigir en una de les àrees econòmicament més dinàmiques gràcies a la reconversió de les terres ermes i cerealístiques en vinyes, a la construcció de vaixells i a l'activitat comercial desenvolupada des dels seus ports. Per tot plegat, cal pensar que la demanda de mà d'obra hauria estat important i per tant un punt d'atracció destacat per als immigrants temporers occitans.

En el decurs d'aquest treball s'analitza la cronologia d'aquest flux, les seves principals zones de procedència, l'ofici dels nouvinguts, el seu estat civil i també l'existència o no de vincles familiars a Catalunya, entre altres aspectes. Tot plegat es confronta amb els resultats obtinguts per a la resta de matriculats per tal de determinar quines haurien estat les causes que van afavorir que una part dels nouvinguts arrelés a la nova comunitat i, per contra, que una altra part s'erigís en una mà d'obra flotant a cavall entre Catalunya i França.

Paraules clau: Maresme, occitans, temporers, segle XVII, Comenge, matrícula 1637.

Abstract

Even though one of the specifics of the Occitan immigration in Catalonia consisted in its permanent character, we must comment on the existence of a numerous collective which lived between Catalonia and France. The present essay analyses the characteristics of the seasonal Occitan immigration of the 17th century from the available data by the Registration of French people in 1637, the birth and death registers and the wills corresponding to Maresme.

One of the particulars of this region consisted in the fact that, in the 17th century, it was set up in one of the most economically dynamic areas thanks to the transformation of the uncultivated and grain-

producing lands into vineyards, the construction of ships and the uncontrolled commercial activity in its ports. For all this, we must think that the demand of manual labour would have been important and, therefore, an important point of attraction for the seasonal Occitan immigrants.

During this work we will analyse the chronology of this flow, its main areas of origin, the newcomers' jobs, their civil state, and also the existence or not of family relationships in Catalonia, among other aspects. All this is confronted with the obtained results by the rest of registered people in order to establish the caused that favored that one group of the newcomers settled down in the new community and, in contrast, that another group turned into floating manual laborers between Catalonia and France.

Key words: Maresme, Occitans, temporary (worker), 17th century, Comenge, Registration of French people in 1637.

1. Introducció

En una de les confessions de la matrícula de 1637, Guillem Arné, oriünd del bisbat de Rius i resident a Vilassar, confessava que «cada año voy dos vezes a Francia para ver a mi muger.»¹ Al mateix temps, els testaments il·lustren també aquest constant anar i venir d'occitans. Per exemple, Antoni Bixe, serrador occità, precisava en les seves últimes voluntats que se li donés sepultura al cementiri a la parròquia «ont me esdevindra fer habitació lo die de mon obit.»²

Així doncs, malgrat que una de les especificitats de la immigració occitana a Catalunya va raure en el seu caràcter permanent, cal remarcar l'existència d'un nombrós col·lectiu que va viure a cavall entre Catalunya i França, del qual en són una bona mostra els exemples citats anteriorment. En aquest sentit, doncs, aquest treball aprofundirà en les característiques d'aquest flux migratori que any rere any va travessar els Pirineus a la recerca de feina i bons sous.

Per assolir aquest objectiu focalitzarem la nostra atenció en les dades proporcionades per la Matrícula de francesos de 1637, els llibres de defuncions i els testaments corresponents al Maresme, comarca pròxima a la ciutat de Barcelona. Precisament, una de les singularitats d'aquesta demarcació va raure en el fet que la confecció de la matrícula de 1637 va coincidir amb el període de temps en què els immigrants temporers acostumaven a arribar a la comarca per participar en la collita, per la qual cosa el volum de nouvinguts temporers va ser sensiblement superior al que es va registrar en altres enclavaments de la costa catalana. Igualment, al llarg del segle XVII el Maresme es va erigir en una de les àrees econòmicament més dinàmiques gràcies a la reconversió de les terres ermes i cerealístiques en vinyes, a la construcció de vaixells i a l'activitat comercial duta a terme des dels seus ports.³ Per tot

plegat, cal pensar que la demanda de mà d'obra hauria estat important i, per tant, un punt d'atracció destacat per als immigrants occitans.

En el decurs d'aquest treball s'analitzarà la cronologia d'aquest flux, les principals zones de procedència dels immigrants, el seu estat civil, i també l'existència o no de vincles familiars a Catalunya, entre altres aspectes. Tot plegat es confrontarà amb el conjunt de matriculats per tal de determinar quines haurien estat les causes que van afavorir que una part dels nouvinguts arrelés a la nova comunitat i, per contra, que una altra part s'erigís en una mà d'obra flotant a cavall entre Catalunya i França. Tot plegat amb la constatació que, si més no en el decurs dels segles moderns, els Pirineus no van esdevenir una frontera sinó un punt de trobada i d'intercanvi entre dues comunitats culturals germanes.

2. Cronologia de les arribades

Probablement, l'estudi de la cronologia de les arribades d'aquests forasters a partir d'aquesta nòmina sigui la més ajustada a la realitat, ja que de manera explícita se'ls va preguntar quant temps feia que havien arribat a terres catalanes per primera vegada. Però, per contra, la matrícula de 1637 presenta els immigrants temporers establerts a la costa en un moment determinat, sense possibilitat de saber-ne res d'abans.

Tanmateix, els precedents d'aquest flux migratori es perden en la llunyania dels temps. Per exemple, el document més antic de què es disposa data de 1449 i detalla els incidents que van tenir lloc entre un grup de calderers del Cantal en tornar d'Aragó i Catalunya.⁴

Malgrat aquestes arrels medievals, la immigració temporera cap a Catalunya i la resta de la Península va assolir unes proporcions extraordinàries a partir del segle XVI, quan la nova situació econòmica originada pel descobriment d'Amèrica va encarrilar cap a la Península els tresors indians i va crear alhora entre els seus habitants una nova mentalitat poc inclinada al treball.

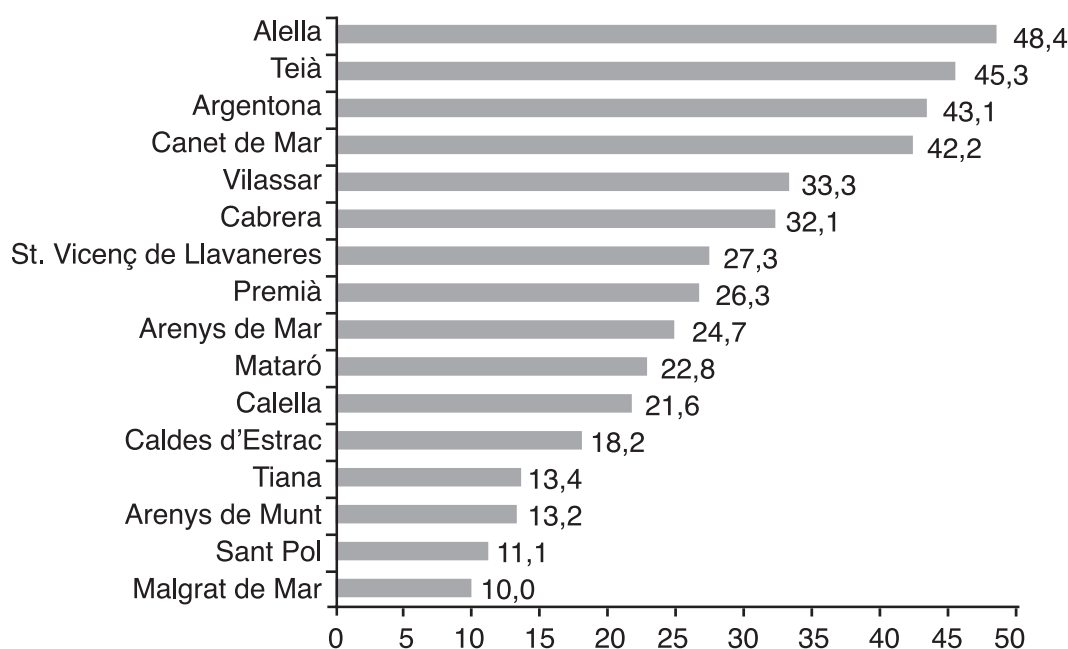
Una paga més bona i la mandra dels espanyols, que es despreocupaven del conreu dels camps o de l'exercici de les arts, són els dos factors adduïts per tota classe de documents per explicar el fet que els francesos anessin a la Península. A Catalunya, la plenitud d'aquest degoteig s'emmarca durant els regnats de Felip III i Felip IV. D'aquesta manera la matrícula, efectuada al 1637, hauria reflectit un moment de plenitud d'aquest corrent si no fos per la guerra francoespanyola, iniciada el 1635, que per força hi degué influir negativament, tal com van precisar Nadal i Giralt.⁵

Des de Blanes fins al camp tarragoní la matrícula de 1637 va comptabilitzar 1.592 forasters francesos, dels quals un 67% estaven concentrats al Maresme. Aquest predomini

s'explicaria perquè el recompte va ser confeccionat en els mesos de major feina al camp i per tant, l'època en què els immigrants temporers acostumaven a baixar per treballar al camp i participar en la collita. Malauradament, en aquesta enquesta no van quedar recollides aquelles poblacions situades a l'interior de la comarca com Dosrius, Òrrius, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Iscle de Vallalta i Tordera.

Segons es desprèn de les dades proporcionades per la matrícula de 1637, dos de cada deu

Percentatge de
francesos temporers
segons la matrícula de
1637.⁶
(Resultats expressats
en percentatges)

matriculats confessaven viure a cavall entre Catalunya i França. No obstant això, en algunes localitats, com Alella, Teià, Argentona i Canet de Mar, els temporers constituïen més del 40% dels matriculats. En canvi, a Malgrat de Mar, Sant Pol, Arenys de Munt i Tiana es van donar els nivells més baixos de forasters temporers. Davant d'aquesta disparitat hom es planteja quins eren els factors que explicaven que els forasters temporers fossin majoritaris a Alella i Teià, i en canvi tinguessin una representació més marginal a Malgrat de Mar i Arenys de Munt.

L'anàlisi de la immigració de temporers en aquestes localitats evidencia que es caracteritzaven per haver arribat al Principat en una edat més tardana, fet que hauria afavorit que ja tinguessin esposa al seu lloc d'origen. Per tant, d'aquesta primera aproximació es desprèn

que un dels elements que podria explicar l'arrelament definitiu o no dels immigrants era l'edat d'arribada al país i l'estat civil. Tot seguit s'aprofundirà en els altres possibles factors que haurien incidit en l'arrelament o no del nouvingut.

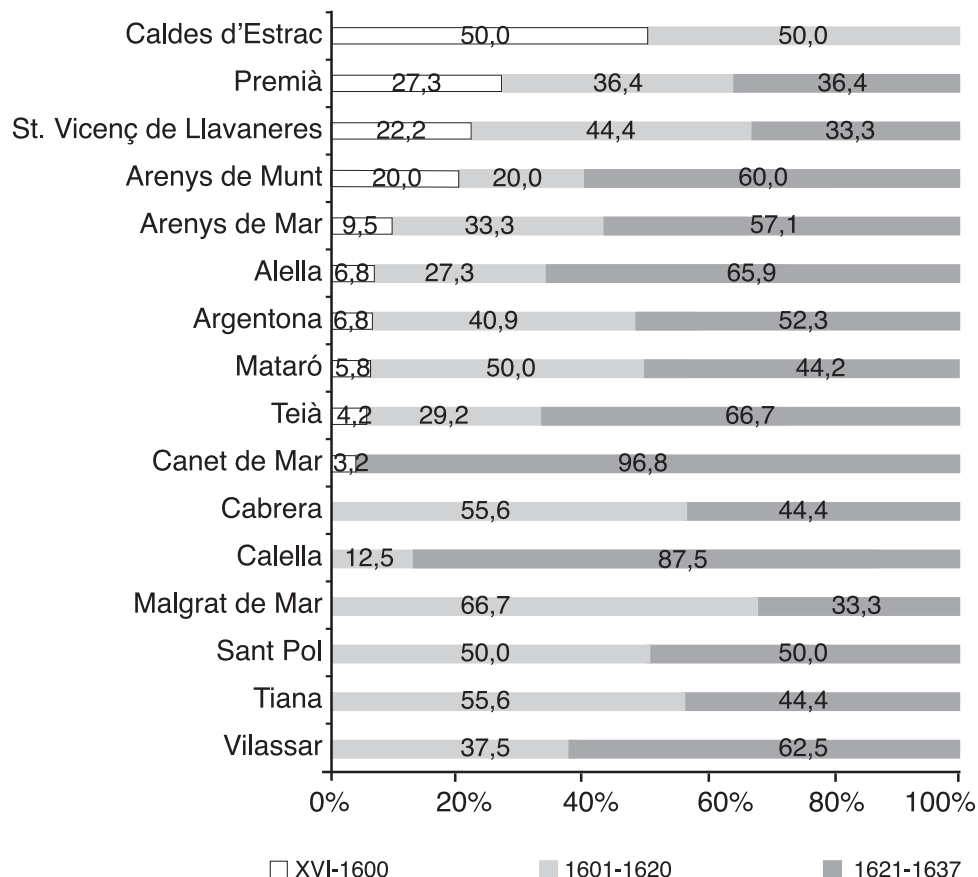
L'estudi de la cronologia de les arribades del conjunt de matriculats evidencia que la meitat dels matriculats temporers romanien a Catalunya des de 1621. En algunes localitats la proporció d'immigrants arribats en aquest últim període va assolir uns nivells destacables. Per exemple, a Alella, Teià i Canet de Mar, més del 60% havien travessat la frontera en els darrers setze anys. En canvi, resulta més excepcional localitzar occitans que haguessin arribat a les acaballes del segle XVI. Únicament a Premià, Arenys de Munt i Sant Vicenç de Lluaners van superar el 20%. Cal advertir, però, que s'obvia Sant Pol a causa de la poca representativitat de la mostra.

Malgrat haver localitzat forasters que des de les darreries del segle XVI encara continuaven venint a Catalunya, la seva escassa rellevància s'explicaria per dues raons. Així, en primer lloc és possible que al llarg dels anys molts haguessin acabat per establir-se de manera permanent al nou país. I en darrer lloc, si es té present que molts iniciaven aquest periple amb vint anys d'edat, l'any 1637 estarien al voltant de la seixantena. Per tant, a causa de l'edat molts haurien abandonat aquesta feina i haurien estat reemplaçats pels membres més joves de la família. Així i tot, resulta significatiu detectar homes de seixanta i setanta anys que periòdicament van i vénen dels seus llocs d'origen cap a Catalunya. Aquest és el cas de Genis Brayda, de setanta anys, matriculat a Mataró, que feia més cinquanta anys que vivia a cavall entre Catalunya i Comenge.

Significativament, la proporció de forasters arribats a la mateixa dècada dels trenta és també rellevant. N'hi havia que portaven menys d'un any de residència, la qual cosa demostraria que les hostilitats entre els dos països no haurien aturat aquest corrent migratori. El període de l'any en què es va confeccionar la nòmina, probablement hagi condicionat la major presència de treballadors temporers. Per exemple, a Canet de Mar un dels matriculats, Arnau Ginestar, de la localitat comengesca d'Aurignac, reconeixia que feia nou dies que havia arribat per primera vegada a terres catalanes.

Tanmateix, malgrat tenir fills i esposa a França, al llarg dels anys molts immigrants van anar espaïant els seus viatges fins al punt que alguns matriculats reconeixien que només havien anat a França dues vegades en els darrers divuit anys. Aquest és el cas de Joan Ciutat del bisbat de Rius i veí de Premià, que assenyalava que en els divuit anys que vivia a Catalunya «he ido en Francia dos veces porque soy alla casado».⁸ En uns termes similars s'expressava Pere Flor quan assenyalava que des de feia més de cinc anys no havia anat a visitar la seva família.⁹

Cronologia de les arribades dels francesos temporers matriculats⁷
(Base: assenyalen l'any d'arribada a Catalunya. Resultats expressats en percentatges)

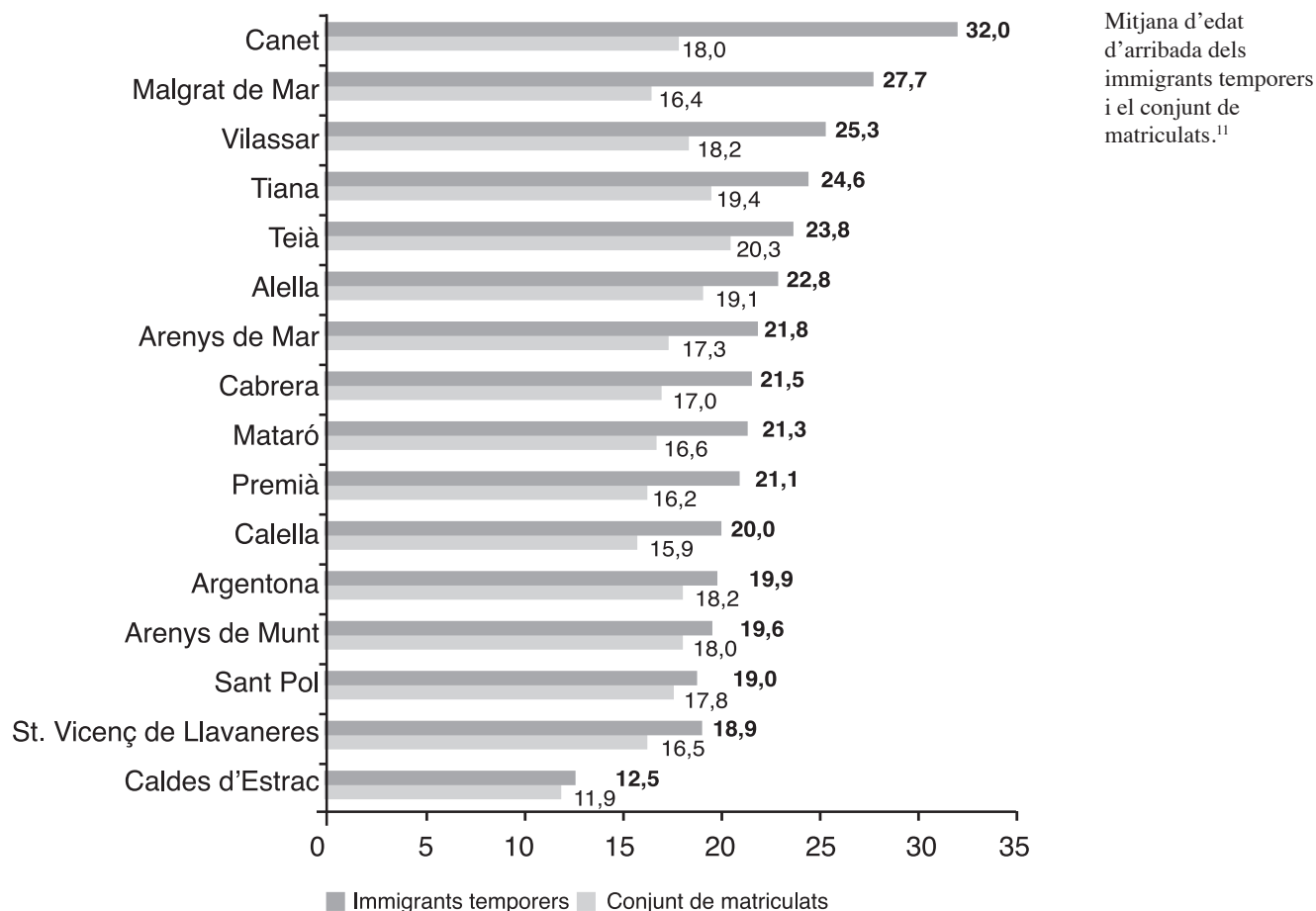

Tot i la presència de matriculats que precisaven que anualment es desplaçaven a França, l'existència d'un altre col·lectiu que portava cinc, deu i quinze anys sense haver anat al seu lloc d'origen obliga a replantejar-se alguns aspectes. En primer lloc, es pot qualificar d'immigrant temporer un occità que portava tant de temps residint de forma ininterrompuda al Principat? I en segon lloc, fins a quin punt alguns d'aquests temporers que portaven tant de temps sense visitar la família no van acabar per refer la seva vida en la nova comunitat d'acollida? De fet, algunes investigacions centrades en el Tribunal inquisitorial han posat de relleu que una de les acusacions més sovintejades dins el col·lectiu ultrapirinenç va ser el de la bigàmia.¹⁰

3. Les xarxes de sociabilitat dels immigrants temporers

Després d'haver analitzat la cronologia de les arribades s'intentarà esbrinar fins a quin punt aquest flux migratori temporer va ser d'abast col·lectiu o individual.

En general, la mitjana d'edat dels treballadors temporers se situava entorn als trenta-sis anys a les poblacions de la mostra. Sens dubte, per poder realitzar aquesta tasca era necessària gent jove que tingués la fortalesa necessària per poder travessar periòdicament els Pirineus. Quant a l'edat d'incorporació, si en el conjunt de la matrícula la mitjana oscil·lava entre els 12 de Caldes d'Estrac i els 20 de Teià, en el cas dels temporers la mitjana era sensiblement

més elevada. Així, se situava entre els 32 de Canet i els 12 de Caldes d'Estrac. Ara bé, l'estudi individualitzat de cadascuna de les poblacions evidencia que en la totalitat de les localitats els immigrants temporers havien arribat a una edat més tardana en comparació amb la resta de matriculats.

Tot i que la majoria acostumaven a emprendre el camí de la immigració temporera entre els 20 i els 30 anys, n'hi havia que s'hi havien incorporat a la cinquantena. Aquest és el cas de Joan Calvet, que havia arribat a Catalunya per primera vegada als 55 anys i en portava quinze vivint a cavall entre Comenge i Vilassar.

El fet que aquests immigrants temporers haguessin arribat en una franja d'edat més tardana hauria determinat que esdevinguessin un flux migratori temporer. Com més grans s'incorporaven, la probabilitat de tenir lligams als seus llocs d'origen s'incrementava. Així, l'anàlisi de l'estat civil dels immigrants temporers confirma que set de cada deu temporers tenien esposa a França. En canvi, la proporció de solters es va situar entorn al 30% quan en el conjunt dels matriculats superava el 40%. Malgrat haver enviudat, n'hi havia que continuaven anant i venint per poder mantenir la seva família.

Sens dubte, aquestes migracions estacionals van marcar el ritme de vida de les regions afectades fins al punt que aquestes localitats es buidaven d'homes durant llargs períodes. Aquest fet obligava les dones, els ancians i els infants a assumir les tasques realitzades pels homes.

Aquesta deserció de la unitat familiar durant molts mesos resultava molt feixuga. Per començar, l'home es veia obligat a haver de treballar molt i a haver de viure lluny dels seus. A vegades durant la seva absència havia tingut lloc el naixement del seu últim fill, i a la tornada al seu lloc d'origen molts havien de posar-se a treballar en allò que la seva esposa i els seus fills havien començat.

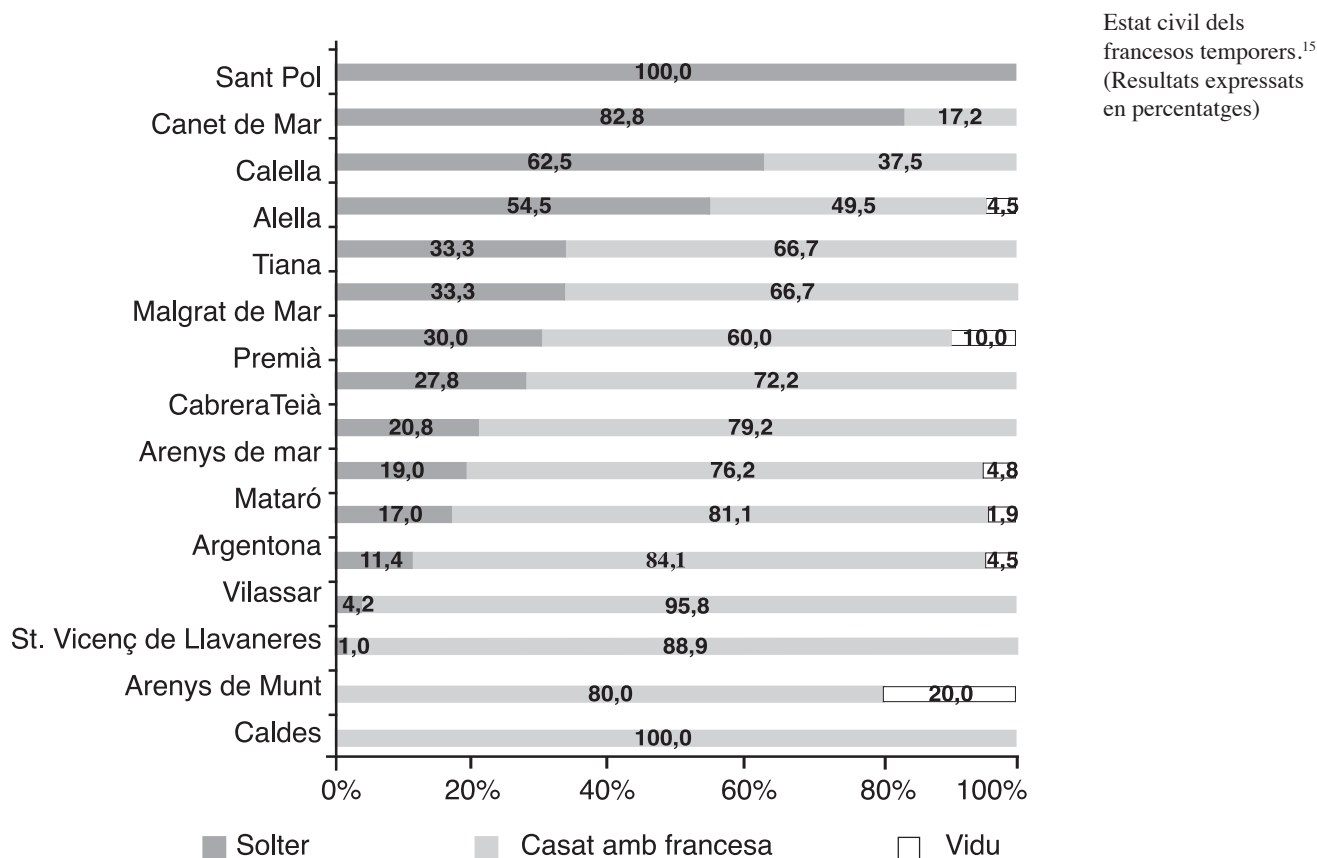
Amb tot, aquestes sortides periòdiques oferien el gran avantatge de permetre la continuació de l'explotació familiar, mentre descarregava les famílies de l'alimentació dels homes durant tres mesos. A tot això calia afegir que aquestes migracions subministraven una part del numerari indispensable per a la família. Tots els documents insisteixen sobre aquest darrer aspecte. Així, en un informe de l'any 1686 s'afirmava que «la plupart des habitants (de la vallée d'Ossau) passent en Espagne quelques mois de l'année, sans quoi ils auraient peine à subsister».¹³

Precisament, des de Coserans a la Soule, Froidour no fa més que constatar aquest fenomen i no deixa de remarcar la imperiosa necessitat de moltes famílies de recórrer a aquesta migració, ja que si no:

Les habitants seraient réduits à la plus extrême misère si la plupart d'entre eux ne passaient en Espagne les neuf mois de l'année où ils amassent quelque argent qui sert à payer les impositions et à faire subsister leur ménage. C'est l'unique ressource de cette communauté.¹⁴

Però no totes les trajectòries van resseguir el mateix patró. N'hi va haver que van fracassar en el seu projecte i es van veure abocats a la misèria. En d'altres casos la mort els va sorprendre en terra forana, fet que ha permès deixar el seu rastre en la documentació sota la forma d'un testament dictat amb urgència; o fins i tot casos en què el matrimoni amb una catalana va provocar l'arrelament definitiu al país d'acollida.¹⁵

En el transcurs del buidatge dels llibres parroquials ha estat freqüent localitzar partides de defunció de treballadors temporers i de rodamons a qui la mort va sorprendre quan feia poc

que havien arribat de França;¹⁶ en altres casos van morir a les pallisses,¹⁷ als porxos de les cases¹⁸ o per causes violentes.¹⁹

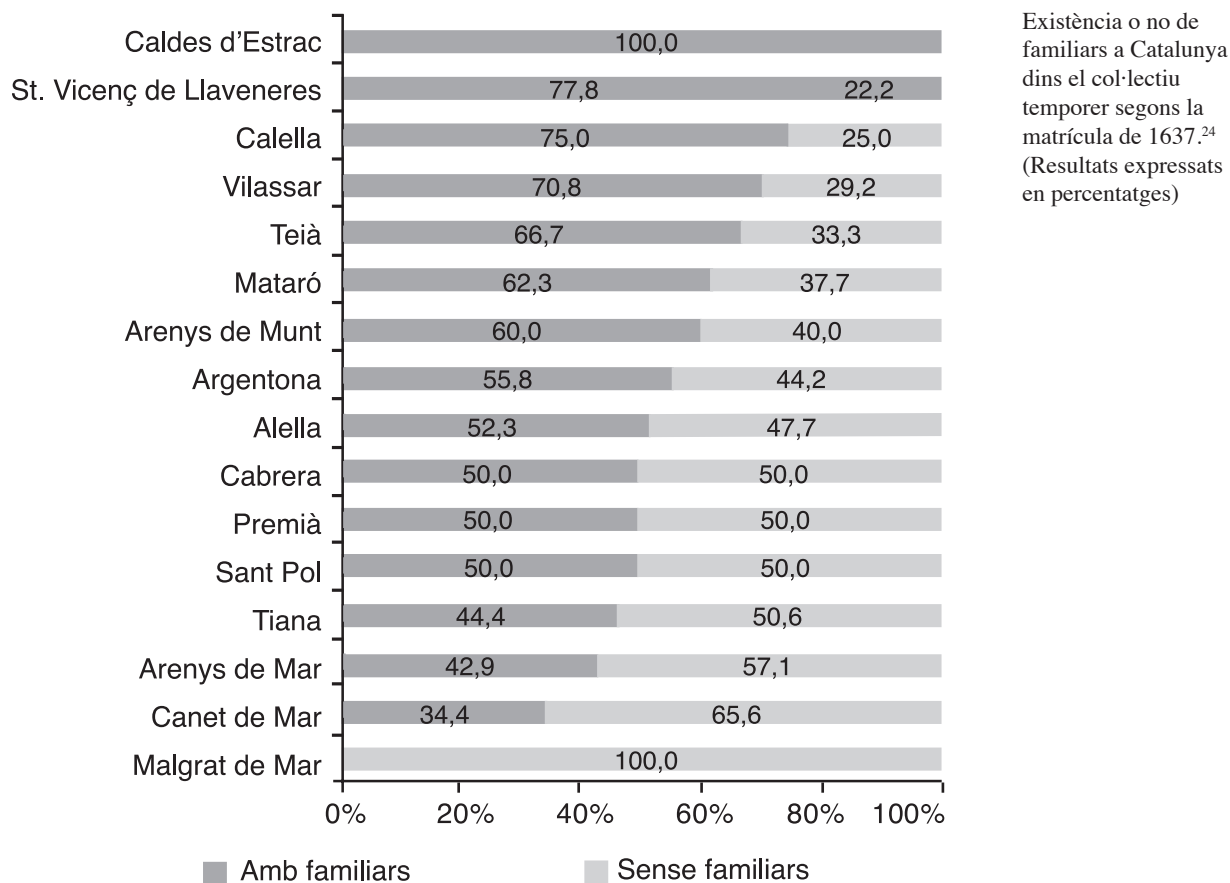
Les migracions temporeres rarament esdevenien una empresa individual. La solidaritat va esdevenir quelcom fonamental. Era necessari protegir-se dels atacs dels bandolers i ajudar-se en cas d'accidents i malalties. Precisament, Doublet²⁰ ha detectat l'existència d'immigrants estacionals atacats per bandolers a l'Alta Arieja a l'inici del segle xvii. Sota la responsabilitat d'un home gran que coneixia bé el camí i organitzava les etapes, viatjaven en grups. L'organització, els itineraris, les sortides i les tornades d'aquests grups marcaven la mentalitat pirinenca.

Amalric assenyala alguns exemples que demostren que moltes vegades el viatge d'anada era organitzat per un grup de veïns procedents de poblacions properes.²¹ En aquest sentit, la proliferació de determinades localitats franceses en una població catalana constituïria el signe més evident d'aquest tipus de flux migratori de caràcter col·lectiu.

Gràcies al buidatge de les minutes notariales de la localitat d'Arnac, Granier va poder resseguir la trajectòria del banquer Antoni Andrieu, el qual des de 1649 fins a 1690 va guiar i escortar cap a València gent de la província de Rouergues. En aquest cas, els immigrants eren encaminats en grup per Andrieu, el qual s'encarregava d'alimentar-los durant el trajecte. Una bona part d'aquests francesos eren els fills menors de famílies de petits propietaris; és a dir, gent d'extracció social baixa, però a vegades amb un ofici rentable.²²

Per la seva banda, els estudis de Poitrineau confirmen també l'existència de tota una xarxa organitzativa encaminada a facilitar l'arribada i la integració dels joves francesos a la península. L'examen dels arxius notariales francesos fet per Poitrineau en un període més tardà va permetre descobrir l'existència d'uns «Traités de conduite». Aquests tractats de conducció consistien a encomanar un jove immigrant a un altre ja establert al país de destí. És en aquest context que cal interpretar la presència d'aprenents ultrapirinenecs en cases d'artesans d'origen francès. Encara que per a un període posterior i per a una geografia diferent, les mateixes fonts informen de la presència dels anomenats «passadors», és a dir individus que s'oferien a «passar» i a guiar grups d'immigrants cap al seu lloc de destinació a canvi d'una retribució econòmica.²³

En realitat, l'anàlisi de l'existència de lligams familiars entre el col·lectiu de treballadors temporers revela un predomini dels temporers que tenien parents a Catalunya (al voltant d'un 59%) enfront dels que no en tenien (un 47%). Igualment, el contrast d'aquests resultats amb el conjunt dels matriculats confirma que l'existència de parents al Principat era més freqüent entre el col·lectiu temporal, fet que corrobora la rellevància de la família com a element afavoridor i integrador de la immigració occitana.

En aquelles poblacions on predominaven els matriculats que no comptaven amb familiars al Principat (Arenys de Mar, Canet de Mar o Malgrat de Mar), es podria plantejar la hipòtesi que o bé haguessin marxat amb veïns de la seva localitat d'origen o bé que encara que haguessin marxat amb familiars, amb els anys alguns d'aquests haguessin abandonat aquesta feina estacionària i s'haguessin quedat a França. Per tant, en el moment d'elaborar la matrícula, aquell cosí, germà o oncle que l'hauria introduït ja no viuria a Catalunya.

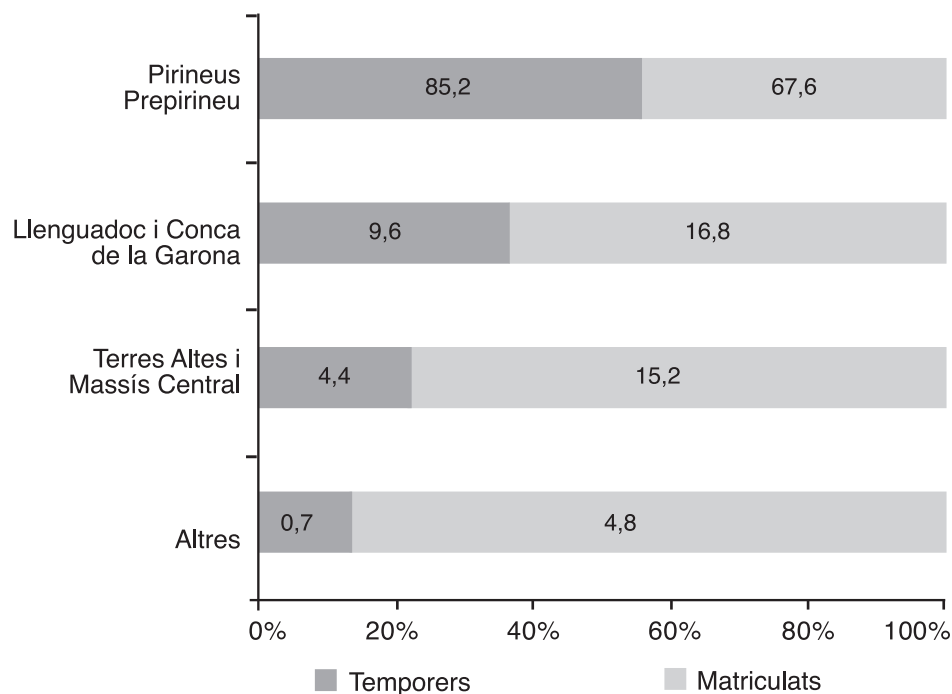
L'anàlisi d'aquells forasters que portaven menys d'un any de residència a Catalunya pot esdevenir molt il·lustrativa per esbrinar qui els va facilitar l'arrelament. Així, Isaac Ribes²⁵ del bisbat de Rius portava set mesos a Argentona, però tenia un germà a la localitat. Precisament aquest germà, anomenat Joan Pau Ribes, feia vint-i-dos anys que vivia a la

contrada i estava casat amb una catalana. Al mateix temps, l'exemple dels dos germans és molt significatiu per copsar fins a quin punt l'edat de sortida del lloc d'origen podia oferir uns destins diferents. El germà gran, Joan Pau Ribes, havia arribat amb deu anys al Principat. Aquest fet hauria afavorit la seva ràpida integració i que s'establís definitivament al nou país. En canvi, Isaac Ribes havia marxat amb vint-i-un anys. Precisament aquesta demora havia provocat que ja tingués lligams a França i que, per tant, es configurés en un treballador temporer.

En altres casos, encara que els inscrits que portaven menys d'un any de residència a Catalunya no tinguessin familiars, disposaven de compatriotes de la seva mateixa població d'origen. Així, Gabriel Rocha,²⁶ que feia set mesos que residia a Catalunya, no tenia cap parent al país. Però una part important dels immigrants d'Alella provenien de la vila d'on ell era originari, Aurignac. Per tant, malgrat no tenir vincles de sang a Catalunya, aquest foraster tenia nombrosos veïns en aquesta contrada que ja estaven plenament arrelats i que de ben segur l'ajudarien a integrar-se. A més a més, durant el trajecte podria haver compartit el neguit i els nervis de la primera experiència amb els germans Duclos, que també havien arribat per primera vegada a Catalunya feia set mesos i que eren veïns també d'Aurignac.

4. Principals àrees de procedència

L'anàlisi de la procedència dels treballadors temporers evidencia un predomini aclaparador dels oriünds de les terres pirinenques. El contrast dels resultats obtinguts en el conjunt de matriculats i els temporers palesa un augment significatiu dels naturals dels Pirineus i Prepirineu (Comenge, Rius i Pàmies i Lombes). Així, si un 85% dels temporers provenien d'aquesta demarcació, la proporció de matriculats se situava en un 67%. Cal remarcar la poca rellevància dels francesos temporers procedents de les Terres Altes i Massís Central, que no arribaven al 5% i la minva significativa dels llenguadocians en relació amb el conjunt dels matriculats. Tot plegat confirma que a causa de la seva proximitat geogràfica l'àrea pirinenca es va erigir en la principal subministradora de treballadors temporers. En canvi, cal pensar que per la seva llunyania els naturals de les Terres Altes i el Massís Central farien el viatge una sola vegada al llarg de la seva vida.

Principals zones de procedència dels matriculats.²⁷
(Base bisbat conegut)

Una vegada delimitada la zona de procedència dels immigrants temporers (Comenge, Rius, Pàmies i Lombez) pot esdevenir interessant aproximar-se a les fonts coetànies per conèixer quin era el seu context socioeconòmic. Així, al comtat de Comenge, Froidour va quedar astorat de veure tants pobles en una extensió tan petita de terra.²⁸ El més significatiu és que aquest observador manifestava la seva estranyesa davant del fet que tanta gent pogués subsistir, atesa l'escassetat de terra.

La denominació de Comenge abraçava sota l'Antic Règim dues circumscripcions administratives diferents: l'eclesiàstica, amb la diòcesi al voltant de la seu episcopal de Sant Bertran, i la civil, amb el comtat, la capital de la qual va ser Muret. El 1557 els tres Estats del país reunits a Muret es van adreçar a l'aleshores rei de Navarra i governador de la Guiena perquè reconsiderés la seva decisió d'establir un altre impost extraordinari. Segons indicaven, Comenge era un territori petit, limítrof amb el regne d'Aragó i sotmès a glaçades, gelades i tempestes, les quals des de feia cinc anys havien malmès les collites. En el fons, Comenge no era més que un petit país agrícola sense cap nucli urbà rellevant.²⁹

Aquesta situació de pobresa endèmica explicaria que el flux migratori es perllongués fins a les acaballes de l'Antic Règim, tal com es desprèn de les respostes proporcionades per diferents capellans a l'enquesta duta a terme el 1786 a instàncies del bisbe de Comenge. Segons s'assenyala en aquest document, després de fer la collita, els més aptes per al treball marxaven cap a Espanya per col·laborar en la collita de l'oliva amb l'esperança d'obtenir uns guanys per poder pagar els subsidis o contribucions.³⁰

Sens dubte, en un context de desequilibri crònic entre població i recursos, les pèssimes condicions climàtiques van agreujar encara més una situació alimentària ja de per si precària. Per exemple, a l'agost de 1693, l'intendent del Llenguadoc escrivia al controlador general de finances que el bisbat de Rius «a été pendant quatre ans de suite ravagé para la grêle et qu'il faut lui fournir des semences si l'on veut éviter que le reste de ses habitants ne se retire en Espagne».³¹ Si les autoritats manifestaven la seva inquietud davant el risc que molts occitans marxessin cap a Espanya era perquè havia esdevingut quelcom recurrent. En un context de subsistència permanent, qualsevol desgràcia, una pedregada, un incendi, una fredorada o una inundació que malmetés la collita intensificava el flux migratori cap a terres catalanes o peninsulars.

Els estralls de les guerres de religió franceses van provocar igualment nombrosos desplaçaments cap a l'«Eldorado català». Tot i que aquest conflicte es va perllongar des de 1562 fins a l'any 1629, les majors devastacions es van situar entre 1562 i 1592. Els pillatges i les ràtzies van arruïnar regions senceres. Comenge i Coserans, zones catòliques properes al comtat de Foix, a mans de la família d'Albret, protestant, van ser especialment afectades. Les deliberacions dels Estats de Comenge als anys 1588-1591 evoquen el drama de Coserans. Així, informaven que entre els habitants de les valls altes (Rivèrenert, Spulan, Aleu, Biert, Boussenac, Aulus...) n'hi havia una part que havien mort i una altra que havien marxat cap a Espanya.³²

Més enllà de la pobresa, les dificultats econòmiques o la guerra, les afinitats culturals i lingüístiques van fer possible els desplaçaments cap a Catalunya. Als Pirineus predominaven tres grans entitats associatives que per ordre d'importància eren la local, la vallesana i la federativa, que comprenia les valls situades tant al vessant francès com a l'espanyol. Aquesta última confederació constituïa un veritable desafiament a les estructures polítiques de l'època. Segons Soulet ha pogut documentar, els pirinencs del segle XVII van ignorar sistemàticament les directrius polítiques dels governs de París i Madrid i van refusar aquelles lleis que poguessin ser contràries als seus costums.³³ Així, els habitants dels Pirineus francesos i catalans no van fer seves les intrigues i les guerres que enfrontaven els seus respectius països, perquè en el fons ells rebutjaven totalment les seves fronteres.

De fet, aprofitant el caràcter perifèric de la zona i la sinuositat del terreny, els seus habitants van optar per viure al marge dels dos Estats i per intentar construir el seu propi regne.

D'aquesta manera, durant molt de temps la muntanya, lluny de representar una barrera física i humana va esdevenir un lloc d'encontre natural entre els pastors dels dos vessants. Així, a l'any 1513, els representants francesos de Loaron, de Larboust, de Loueil, de Nestes i de Comenge i de les valls espanyoles de Paillas, de Villemur, d'Aran, de Ribagorça, Benasc, Gista, Bielsa i de la conca d'Orcau van renovar tots els seus tractats de pastura, duaners i polítics. Unes disposicions idèntiques van ser preses l'any següent entre la vall de d'Aran i la Vall d'Aragó i més tard entre les altes valls de la cadena, de la Cize a Vicdessos. Així a inicis dels temps moderns un lligam cada vegada més fort unia gairebé totes les valls dels dos vessants, convertint-les en un singular «État pyrénéen». Segons Carvaillès, aquest Estat tenia la peculiaritat que «n'eut ni capitale, ni gouvernement, ni armée, mais qui posséda de frontières, un droit public, une politique et des adversaires».³⁴

Després de la Revolta dels Segadors, el Tractat dels Pirineus de l'any 1659 va desencadenar el sorgiment d'unes anomalies escandaloses. Per exemple, tot i haver de romandre vuit mesos aïllada d'Espanya, la Val d'Aran va ser integrada a Lleida. En canvi, Pierre de Marca i els altres plenipotenciaris encarregats de fixar els límits fronterers de la Cerdanya, no van dubtar a seccionar arbitràriament en dues parts la petita plana, deixant subsistir el curiós enclavament de Llúvia al bell mig de la part atribuïda a França. La nova frontera rossellonesa esdevenia un veritable desafiament, atès que no respectava ni la història ni l'àmbit lingüístic de la demarcació. No obstant això, aquest tractat polític no va modificar substancialment els costums d'aquestes poblacions. Durant més d'un segle, els acords de pastura van subsistir. Els Pirineus van prosseguir amb els seus intercanvis i fins i tot van arribar a refusar de contribuir a l'esforç militar de la guerra de Successió a Espanya.³⁵

Amb la finalització del llarg període d'hostilitats entre França i Espanya, els acords entre les dues bandes pirinenques van esdevenir menys vitals. Progressivament els vincles es van començar a desfer al llarg del segle XVIII. La política centralitzadora d'ambdós Estats va tenir conseqüències nefastes sobre aquesta demarcació. Tanmateix, d'aquests segles d'entesa i lligams estrets van perdurar nombrosos vestigis. Possiblement, el més evident sigui la llengua.

Al llarg de la cadena pirinenca es parlaven quatre llengües: el basc, el gascó (d'Aran a Coserans), el llenguadocià (del País de Foix a Donasà) i el català. Segons assenyalen els coetanis, els oriünds d'aquesta zona es van mostrar força reticents a abandonar la seva llengua materna. De fet, en el seu recorregut per aquestes terres, Arthur Young va constatar que la utilització oral de la llengua nacional progressava molt lentament fins al punt que a

la població de Luchonnad no va trobar cap pagès que compregués el francès, atès que «la langue du pays est un mélange de catalan, de provençal et de français».³⁶

Per tant, és possible que el fet de parlar un idioma molt similar al català, —«quaix català» com deia DescLOT dels foixencs— esdevingués un factor més d'encontre amb la nova societat receptora en el decurs dels segles XVI i XVII.

Cloenda

Josep Pla afirmava: «A mi m'agrada el Migdia de França. I m'agrada perquè és l'espai d'Europa que s'assembla més al meu país.» Possiblement, aquest mateix sentiment hauria esperonat quatre segles abans els occitans dels segles XVI i XVII a emprendre el camí de la immigració.

L'anàlisi de la immigració temporera ha permès determinar quins eren els trets distintius d'aquest col·lectiu. Així, la majoria dels nouvinguts es caracteritzaven per tenir esposa i fills al seu lloc d'origen, provenir de la zona pirinenca (i en concret d'aquells bisbats que delimitaven amb la frontera), disposar de familiars al Principat i haver iniciat el camí de la immigració en una edat tardana.

Malauradament, un dels principals obstacles a l'hora d'aprofundir en la realitat d'aquest col·lectiu ha residit en el fet que una bona part de la documentació consultada ha provingut de la comunitat d'acollida. Es disposa de poca informació de les zones de procedència. Per tot plegat, al marge d'analitzar l'allau occitana en d'altres enclavaments de la geografia catalana per ampliar el camp d'estudi, caldria engegar noves línies de recerca que partissin de la zona de proveniença dels nouvinguts.

Tot i que a l'altre vessant pirinenc la immigració occitana no ha esdevingut un camp d'anàlisi massa reeixit, alguns dels historiadors que han tractat aquesta temàtica han assenyalat que entre els immigrants era una pràctica habitual fer testament abans d'emprendre el camí de la immigració. En contrast amb les fredes dades estadístiques de què disposem a Catalunya, els testaments dictats pels futurs immigrants constituïrien un testimoni de primera mà per conèixer les inquietuds, els neguits i les causes que obligaven molts occitans a marxar dels seus llocs d'origen. Així doncs, de la mateixa manera que en el decurs dels segles moderns els immigrants occitans no van fer cas de les fronteres territorials traçades per les autoritats polítiques, al segle XXI caldria també anar més enllà de les divisions estatals i crear nous canals de comunicació per aprofundir en el coneixement mutu d'aquestes dues comunitats germanes.

Bibliografia

AMALRIC, Jean-Pierre (2003). «Franceses en tierras de España: Una presencia mediadora en el antiguo régimen». *I Coloquio Internacional Los extranjeros en la España Moderna*, vol. 1. Màlaga, p. 23-37.

BOURRET, Christian (1995). *Les Pyrénées centrales du IX au XIX siècle. La formation progressive d'une frontière*. Aspèth: Pyrègraph.

CAPDEVILA, Alexandra (en premsa). «La immigració francesa al Baix Maresme als segles XVI i XVII. Una aproximació crítica a les fonts documentals», *VII Congrès Coordinadora Centre d'Estudis de parla catalana*. València.

——— (en premsa). «La immigració francesa al Maresme durant els segles XVI i XVII. Un exemple de distribució territorial en una comarca diversa», *VI Congrès d'Història Moderna*. Barcelona.

——— (2005). *Quan els immigrants venien del nord. L'allau francesa a la comarca del Maresme*. II Beca d'investigació del Masnou. Treball inèdit.

DD.AA. (1990). *Les Françaises en Espagne à l'époque moderne*. París: CNRS.

GUAL VILÀ, Valentí (1991). «Gavatxos», *gascons i francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna. El cas de la Conca de Barberà*. Barcelona: Dalmau Editors.

NADAL, Jordi & Emili GIRALT (1960). *La population catalane de 1553 à 1717. L'émigration française et les autres facteurs de son développement*. París: SEVEN.

——— (1966). *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*. Mataró: Caixa Laietana.

——— (2000). *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI-XVII*. Vic: Eumo.

POITRINEAU, Abel (1985). *Les Espagnols de l'Auvergne et du Limousin du XVIIIe au XIXe siècle*. Aurillac: Malroux-Mazel.

POSSOU, Jean Pierre (1993). «Les migrations internes et à moyenne distance en France à l'époque moderne et au XIX siècle», *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostel·la, p. 1-20.

SOULET, Jean-François (1974). *La vie quotidienne dans les Pyrénées sous l'Ancien Régime du XVI au XVIII siècle*. París: Hachette.

SOURIAC, René (1978). *Le comté de Comminges au milieu du XVI siècle*. París: CNRS.

THOMAS, A. (1925). «Émigrants auvergnats en Espagne sous Charles VII (1449)», *Homenaje a Menéndez Pidal* (Madrid), vol. III, p. 89-92.

TORRES SANS, Xavier (2003). «Los sin papeles y los otros. Inmigraciones francesas en Cataluña (siglos XVI-XVII)», *Mediterráneo económico, I*. Colección Estudios Socioeconómicos. Procesos migratorios, económicos y personas. Almería.

Notes

- 1 Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1
- 2 Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt (APV). Testament d'Antoni Bixe. 1720
- 3 Alexandra CAPDEVILA (2004), «Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XV, p. 192-203.
- 4 A. THOMAS, (1925), «Emigrants auvergnais en Espagne sous Charles VII (1449)», a *Homenaje a Menéndez Pidal* (Madrid), vol. III, p. 89-92.
- 5 Jordi NADAL & Emili GIRALT (2000), *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI-XVII*, Vic, Eumo, p. 216.
- 6 Font: ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1
- 7 *Loc. cit.*
- 8 ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1, fol. 158
- 9 *Ibid.*, fol. 264
- 10 E. BALANCY (1990), «Les immigrés français devant le Tribunal de l'Inquisition de Barcelone (1552.-1692)», a *Les françaises en Espagne à l'époque moderne (xvi-xvii siècles)*, París, CNRS, p. 45-69.
- 11 Font: ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1
- 12 *Loc. cit.*
- 13 Jean-François SOULET (1974), *La vie quotidienne dans les Pyrénées sous l'Ancien Régime du XVI au XVIII siècle*, París, Hachette, p. 164.
- 14 *Ibid.*, p. 164
- 15 Jean-Pierre AMALRIC, *Franceses en tierras de España: Una presencia mediadora*, p. 23-37.
- 16 «Mor d'un pobre estranger que es deia Joan i era vingut feia poc de França ab son pare.» APAM. Llibre de defuncions 1585.
- 17 «Guillem Anglada mort a la pallissa d'en Canals a Vilassar.» APV. Llibre de defuncions
- 18 «Joan Bautista mort al porxo d'en Isern de Vilassar.» APV. Llibre de defuncions, 1583
- 19 Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB). Arxiu parroquial d'Alella. Llibre de defuncions
- 20 Christian BOURRET, *Les Pyrénées centrales*, p. 248

- 21 Jean-Pierre AMALRIC (2003), «Franceses en tierras de España: Una presencia mediadora en el antiguo régimen», a *Los Extranjeros en la España moderna. Actas del I Coloquio internacional celebrado en Málaga del 28 al 30 de noviembre de 2002* (Málaga), vol. I, p. 23-37.
- 22 J. LORENZO (2002), «Franceses en Valencia en 1674», *Actas del I Coloquio internacional* (Málaga), p. 459.
- 23 Xavier TORRES SANS (2003), «Los sin papeles y los otros. Inmigraciones francesas en Cataluña (siglos XVI-XVII)», *Mediterráneo económico, I*. Colección Estudios Socioeconómicos. Procesos migratorios, económicos y personas (Almería), p. 347.
- 24 Font: ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1
- 25 ACA. Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 1, f. 193
- 26 *Ibid.*, f. 133
- 27 Font: ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1.
- 28 Jordi NADAL & Emili GIRALT (2000), *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI-XVII*, Vic, Eumo, p. 151.
- 29 René SOURIAU (1978), *Le comté de Comminges au milieu du xvi siècle*, París, CNRS.
- 30 Jean-Pierre AMALRIC, *Franceses en tierras de España: Una presencia mediadora*, p. 23-37
- 31 Christian BOURRET, *Les Pyrénées centrales*, p. 241
- 32 *Loc. cit.*
- 33 Jean-François SOULET, *La vie quotidienne dans les Pyrénées sous l'Ancien Régime du xvi au xviii siècle*, p. 56.
- 34 *Ibid.*, p. 58
- 35 *Ibid.*, p. 64-65
- 36 *Ibid.*, p. 79